

NÉHÁNY ADAT HÁZICSELÉDEINK TÁRSADALOM- RAJZÁHOZ.

I.

A házicselédék foglalkozási csoportját alig méltatja figyelemre a szociográfiai irodalom, pedig kétségtelen, hogy a társadalom e szerény munkásrétegének is mind nemzetgazdasági, mind kulturális szempontból megvan a maga jelentősége. Noha a házicselédék tömege is számottevő, hiszen a csonka hazában 175.461 egyén, tehát a népesség 2.2%-a tartozott e csoporthoz, jelentőségét azonban az arányszámot meghaladóan emeli egyrészt az a körülmény, hogy e csoport túlnyomó nagy része a produktív népességhez tartozik, amennyiben például a fent említett 1920. évi december 31-iki létszámból 155.892 volt *kereső* (az egész kereső népesség 4.2%-a), másrészt az, hogy ez a foglalkozás rendszerint nem az egész életen át húzódó, állandó, hanem inkább csak a fiatalabb években űzött *átmeneti természetű*. Ez azt jelenti, hogy az egyedek ebben a foglalkozási csoportban gyorsan váltakoznak, miáltal a népesség egy bizonyos rétegének aránylag jóval nagyobb tömege vonul át e foglalkozási ágazaton, mint — a véderőt kivéve — a többi foglalkozási ágazatok bármelyikén. A házicselédi foglalkozásnak különös sajátossága, hogy az alkalmazottnak a munkaadója magánháztartásában van a munkaköre, vagyis *a házicseléd a gazdája családi életének úgyszólván részesévé válik*. Ez a helyzet, azaz egyrésztől a házicseléd, másrésztől a munkaadó és annak családtagjai közvetlen és folytonos személyes érintkezése oly kölcsönhatásra vezet, amelyből messzeható társadalmi vonatkozású fejlemények származhatnak.

Kétségtelen, hogy ezt a kölcsönhatást tekintve, a munkaadó van fölényben a házicseléd fölött, mert a házicseléd, aki gazdája gyakran legbensőbb családi életének, az ott uralkodó erkölcsi, hazafias, vallási stb. felfogásnak akaratlanul is kényszerült megfigyelője, rendszerint kellő judíciummal nem rendelkező gondolkodású és hiányosan művelt. Minden kritika nélkül teszi magáévá a látottakat és hallottakat, a tetszetős külszín mögött rejlő rosszat meg nem látja, tehát könnyen megtéveszthető és igen alkalmas arra, hogy ferde felfogások alakuljanak ki benne s ennek folytán társadalmi szempontból káros csirákat szívjon magába szolgálati ideje alatt.

Ma általánosságban, de különösen a nagyvárosokban a házicseléd és a munkaadó közötti viszony annyira ridegen üzletszerű, hogy a házicselédék fölött a még nem is oly nagyon régmúlt időkben a magyar nagyszonyok nemes köteletségérzetéből fakadó erkölcsi fegyelmező szerep úgyszólván teljesen kisiklott a munkaadók kezéből. Édes keveset törődnek ma a munkaadók a házicseléd magánéletével és ha alá is vetik azt bizonyos korlátozásoknak, azt is inkább a saját érdekükben cselekszik. Nem; azért tiltják el például, hogy a házicseléd férfitvendéget fogadjon magánál, mert ezzel talán az erkölceit akarnák megóvni, hanem a vagyonbiztoságukat féltik ezektől a látogatóktól. Pedig ma a nagyvárosok társadal-

mában és életviszonyaiban úton-útfélen leselkedő veszélyekkel szemben fokozott mértékben hárul a kötelesség a munkaadóra, hogy az egyszerűbb és tisztább vidéki életből a főváros szenvedélyes, elkábító és kísértésekkel teli forgatagába fölkerült leányzót erkölcsi jótételekkel és jóindulatú figyelemmel támogassa. Dr. Ruffy Pál szavaival élve: «sikamlós parketten vezet az út a prostitúcióhoz», «a lelkiismeretlen, szívtelen, az önző, a becstelen munkaadó úriasszony budoárján és szalonján keresztül folytatja útját a prostitúció.»

A prostitúció! Az örvénynek ez a legmélyebb feneke. Akik már idekerültek, a társadalomra nézve elvesztek, perditák. És ha belenézünk ennek a fekete örvénynek a mélységeibe, megdöbbentő kép tárul elénk. A Budapesten 1916-ban bejegyzett kéjnök mintegy 66%-a a házicselédek-ből került ki, az ugyanazon évben megtartott razziák alkalmával előállított titkos kéjnök közül 666 (34.2%) volt házicseléd, akiket különösen cselédkvartélyokon szedtek össze. Az 1921—1925. évben Budapesten újonnan bejegyzett kéjnök közül 43.5% a házicseléd. A kisebb arányszám azonban nem a viszonyok javulása, hanem az a körülmény magyarázza, hogy a háború után a rendőrség csak belföldi állampolgárnőknek állítja ki az igazolványt, az ország megszállott területeiről valókat azonban ebből a szempontból külföldieknek tekinti. Még elszomorítóbb képet nyújt a székesfővárosi árvaszék 1912—1913. évi jelentése, mely szerint 1912 április 1-től 1913 március 1-ig nyilvántartott *kiskorú* perditák 54%-a a cseléd-sorból kerül ki. Igaz, hogyha csak a fővárosi házicselédek abszolút számához viszonyítjuk is azt a fogyatéket, mely évente a prostitúció révén tizedeli meg a házicselédek számát, a hányadszám szerint nem jelentékeny, társadalmi szempontból mégis rendkívül súlyos és épen nem szükségszerű veszteség, mert nem a nyomor vagy egyéb kényszer vitte őket ebbe a fertőbe, hiszen a házicselédi foglalkozás tisztességes megélhetést biztosít annak, aki nem irtózik a munkától s aki rendszerint nincs magára hagyatva a kísértések elleni küzdelemben.

A házicselédekre, mint egyedekre, talán nem oly közvetlenül ható, de társadalmi szempontból megfontolandó veszedelmeket rejt magában az a körülmény, hogy a vidékről felkerülő házicseléd (a fővárosban a házicselédek 86.1%-a) alkalmaztatása ideje alatt állandóan kényszerű megfigyelője a nagyvárosokban ma annyira divatos nyegle beszédmodornak, mely az erkölcsről, hazafias érzésről csak félvállról és gúnyosan élcelődve szeret nyilatkozni. Ne feledjük el ezzel kapcsolatban, hogy a nagyvárosok, különösen a főváros cselédtartóinak jelentékeny percentje olyanokból áll, akiknek még nem volt idejük a keresztény erkölcsi felfogással és a magyar nemzettel vérben és lélekben egybeforradni. Az ilyen környezet lassú, de biztos mérgező hatással van a falu tiszta levegőjéből felkerült leányra, mert Emilie Eschle megállapítása, hogy: «mit der leidigen Nachahmungssucht unseres Geschlechtes suchen die Mädchen oft nur die Hausfrau und ihre Tochter resp. Gehaben zu kopieren», nemcsak a külsőségekre, hanem az erkölcsi felfogásra is vonatkozik, sőt általában mindenre.

Annak a nagy lelki átalakulásnak, amelyen a falusi leány a tőle idegen vérű és szellemű cselédtartóknál keresztülmegy, társadalmi jelentősége csak akkor domborodik ki igazán, ha a cselédlányok nagy kulturális

inferioritását, vértezetlenségét, kiszolgáltatottságát, másfelől pedig azt vesszük figyelembe, mit jelent egy léhább, hazugabb életvitel megismerése annál, aki annak anyagi eszközeit tisztességes úton meg nem szerezheti.

A házicseléd, aki pár évi szolgálata alatt munkahelyét is eléggé sűrűn változtatja, végül is hazamegy falujába, vagy férjhez megy valami városi iparos-, munkásemberhez és abban a társadalmi rétegben, amelyhez tartozik, a városi szolgálata alatt elsajátított ferde nézeteket, helytelen szokásokat tudatosan vagy öntudatlanul terjeszteni kezdi. Az a társadalmi réteg, melyből származott és ahová visszatért, e révén is, szinte észrevétlenül bizonyos, olyan átalakuláson megy keresztül, mely sem erkölcsi, sem nemzeti szempontból nem lehet kívánatos.

A cseléd és család közötti kölcsönhatásban másrésről a cseléd bizonyos fölényben van a családhoz tartozó apróbb gyermekek fölött. Különösen a ma annyira elszegényedett intellektuális osztály háztartásában van erre alkalom, ahol rendszerint csak egy cseléd tartását bírja meg a havi büdzsé és a gyermekek gyakran órákhoz a cseléd gondozására vannak bízva. Nem lehet közömbös társadalmi szempontból, hogy nem fogadnak-e be ezek a gyermekek mindenre fogékony lelkületükbe a felnőtt koránál fogva előttük bizonyos tekintélyben álló és már számtalan alkalmazásban megfordult házicselédétől morális szempontból kifogásolható nézeteket, melyektől aztán egész életükben nem tudnak szabadulni.

A régi patriarchális viszonyra való visszatérés a mai életberendezések közepette lehetetlen. A megváltozott életberendezés mellett megváltozott formában, de mégis megvan a lehetőség arra, hogy a bajok további terjedésének gátat vessünk. Csak a legsürgősebb teendőkre akarok ezúttal rámutatni s ezek: 1. a cselédközvetítés államosítása; 2. az állam vagy társadalmi egyesületek által felállítandó cselédkvártélyok; 3. ezzel kapcsolatban a házicselédek részére szervezett iskolák.

II.

A házicselédek munkásságából a kulturális és nemzetgazdasági élet fejlesztésére háruló haszon inkább közvetett úton jelentkezik. Igen érthető magyarázatát adja ennek *dr. Lisa Ross* «Weibliche Dienstboten und Dienstbotenhaltung in England» című munkájában, midőn megállapítja, hogy az alacsonyabbrendű munkának a házicselédekre hárítása a munkaadó számára a gazdasági és kulturális életszükségletek kielégítésének magasabb fokát teszi elérhetővé.

Akár gazdasági, akár kulturális szükségletek intenzívebb kielégítéséről van szó, cselédtartás révén a házicseléd alkalmaztatása elsősorban attól függ, hogy megvannak-e a szükséges anyagi eszközök a cselédtartással járó költségek fedezésére. A cselédtartás költségeinek legalább is egyensúlyban kell állaniok azzal az értékkel, amihez a munkaadó házicseléd alkalmazása által lehetővé vált több munkája révén jut úgy gazdasági, mint kulturális vonatkozásban. Ha ez az érték kisebb annál, vagy ha a munkaadó a többmunkára való alkalmát nem használja ki, akkor a házicseléd tartása már az előbbieken felül, vagy azoktól eltérően inkább fényűzési szükséglet kielégítésére szolgál. A cselédtartás e szerint annyira

ban tekinthető társadalmi szempontból kívánatosnak, amennyiben az az egészségesebb munkamegosztás révén az anyagi és kulturális termelés érdekeit szolgálja. A háború miatt bekövetkezett általános elszegényedésnek nagy kihatással kellett lennie a cselédtartási viszonyokra is. Ennek a társadalmi érdekek szempontjából való lemérése a háborús évtized okozta változások behatóbb vizsgálatát teszi szükségessé. A házicselédék száma a mai Magyarország területén 1910 óta erősen megcsappant; a kereső házicselédék 1910. évi 192.249 lélekszámával szemben az 1920. évi népszámlálás már csak 155.892 házicselédet talált.

Az összes kereső házicselédeknek úgy 1910-ben, mint 1920-ban több mint a fele a törvényhatósági jogú és rendezett tanácsú városokban tömörült. 1910-ben a kereső házicselédeknek csak 40.9%-a állott a nagy- és kisközségekben alkalmazásban, 1920-ban azonban már 43.1%-uk, ami általában azt látszik bizonyítani, hogy a házicseléd tartás terhe 1920-ban a vidéken elviselhetőbb volt, mint a városokban. Ha foglalkozási főcsoportok szerint részletezzük a cselédtartókat és úgy teszünk összehasonlítást a náluk alkalmazásban állott házicselédék 1910. évi és 1920. évi lélekszámadatai között, még nagyobb bizonyossággal jutunk erre a konklúzióra. 1920-ban ugyanis konjunkturális tekintetben még a legjobb helyzetben álló östermelő házicseléd tartóknál is az alkalmazott házicselédék arányában 6.3%-os csökkenés mutatkozik a városokban, a rendezett tanácsú városokban azonban a házicselédék 2.3%-os emelkedését látjuk.

A házicselédék számbeli és aránylagos megfogyatkozása azon foglalkozást űző munkaadók között általános és a legnagyobb mérvű, akik az ország *intellektuális társadalmának* legnagyobb tömegét alkotják. Ide tartoznak a kereskedelem és hitellel foglalkozók közül a magántisztviselők, a közlekedéssel foglalkozók közül a vasúti, posta- és táviró- stb. tisztviselők, a közszolgálat összes ágainak tisztviselői, a véderő tisztjei, végül a nyugdíjasok.

Ez a fixfizetésre utalt társadalmi réteg nem tudott lépést tartani a rohamosan emelkedő cselédbérekkel és nemcsak kényelmi, de jórészt kulturális szükségletei megszokott kielégítésének feláldozásával kénytelen volt a házicseléd tartást a minimumra redukálni, vagy arról teljesen lemondani. Még élénk emlékezetünkben áll, amikor itt a fővárosban is jónevű tudósokat, magasrangú tisztviselőket, katonatiszteket láttunk egy-egy vegyeskereskedés előtt órákhosszat sorban állni egy kis élelmiszerért. Azt a munkaenergiát és azt az időt, melyet magasabbrendű feladatok elvégzésére hivatott emberek ilyen és ehhez hasonló alacsonyrendű tevékenykedésre vesztegettek el, a kulturális színvonal normális fejlődésének rovására kell elkönyvelni.

Bizonyára nem lesz érdektelen táblázatban is közölni azokat az adatokat, amelyeket az 1910. és 1920. évi népszámlálás eredményeiből állítottam össze s amely a rendezett tanácsú és a törvényhatósági jogú városok házicselédjeit — cselédtartóik foglalkozási főcsoportjai szerint tagolva — lélekszámuk adataiban állítja párhuzamba. A táblázat a főbb foglalkozási főcsoportok önálló keresőinek és az illető főcsoport körében alkalmazott tisztviselőknek számát is feltünteti azzal a viszonyszámmal együtt, hogy az illető főcsoportba eső 100 keresőre átlag hány házicseléd esett.

	A rendezett tanácsú városok						A törvényhatósági jogú városok					
	kereső népességéből											
	1910-ben			1920-ban			1910-ben			1920-ban		
	önálló és tisztviselő	házi cseléd	100 önálló, illetőleg tisztviselőre esett házi cseléd	önálló és tisztviselő	házi cseléd	100 önálló, illetőleg tisztviselőre esett házi cseléd	önálló és tisztviselő	házi cseléd	100 önálló, illetőleg tisztviselőre esett házi cseléd	önálló és tisztviselő	házi cseléd	100 önálló, illetőleg tisztviselőre esett házi cseléd
Foglalkozási főcsoport												
Östermelés (birtokos és bérlő 10 h. felül) ...	21.475	4.235	197	20.867	4.587	22°	12.172	5.287	43°	11.630	4.320	37°
Ipar ...	35.504	4.619	13°	42.629	3.693	87	72.128	19.562	27°	82.528	12.716	15°
Kereskedelem és hitel ...	14.571	6.301	43°	20.665	5.477	26°	49.479	23.412	47°	71.205	19.836	27°
Közlekedés ...	4.561	1.613	35°	5.598	1.133	20°	14.223	5.413	38°	17.873	3.162	17°
Közforgalmi és szabadfoglalkozás ...	15.606	7.716	49°	21.941	5.852	26°	40.716	19.830	48°	47.410	15.362	32°
Védőerő ...	842	374	44°	1.932	491	25°	3.331	1.462	43°	5.954	1.497	25°
Nyugdíjas, magánzó stb. ...	13.595	2.953	21°	15.404	2.233	14°	25.988	10.967	42°	35.975	8.439	25°
Összesen ...	106.154	27.811	26°	129.036	23.466	18°	218.037	85.933	39°	272.575	65.332	24°

E táblázatból kitűnik, hogy a kevésbé városias jellegű rendezett tanácsú városokban — a közszolgálatot és véderőt kivéve — az összes foglalkozási főcsoportok önállóíhoz és tisztviselőihez viszonyítva kisebb arányban foglalkoztak meg a házicselédek, mint a törvényhatósági jogú városokban, sőt az őstermelőknél még számbeli és aránylagos emelkedésük is tapasztalható volt. A közszolgálat és véderőnél a házicselédek arányában azért mutatkozott nagyobb apadás a rendezett tanácsú városokban, mint a törvényhatósági jogú városokban, mert a rendezett tanácsú városokban sokkal nagyobb arányban vannak az alacsony rangú, tehát kifizetésű tisztviselők.¹

A háztartási alkalmazottak megfogyatkozásának a háztartási munkaadók gazdasági életviszonyainak leromlásán kívül még egyéb okai is voltak. Az egyik, hogy annak a társadalmi rétegnek életviszonyai, melyből a házicselédek toborzódnak, ugyanabban az időben a cselédtartók életviszonyaival szemben bizonyos viszonylagos javulást mutattak s igen sokan voltak olyanok, akik normális körülmények között szolgálatba állottak volna, azonban azon helyzet következtében, hogy odahaza a kisgazdaságokban munkájukat jobban kamatoztatták és bővebb ellátásban volt részük, mint amilyenre a városi szolgálatban számíhattak, nem érezték annak a kényszerét, hogy szolgálatba álljanak. A másik ok abban keresendő, hogy 1920 körül az ipari üzemekben még mindig túlnyomó számban találtak munkaalkalmat olyan nők, akik más körülmények között a magánháztartásban vállaltak volna szolgálatot.

A házicselédek számának apadását előidéző okok azonban 1920 óta mindinkább veszítettek hatóerejükből. A fixfizetéses társadalmi osztályok helyzetében bár lassú, de fokozatos javulás állott be, a háborúból rendes foglalkozásukhoz visszatérő férfiak is az ipari üzemekből mindjobban kiszorítják a nőket s a falusi apróbb gazdaságok helyzete sem olyan rózsásabbé, mint abban az időben, amikor az éhes nagyváros mindenét odaadta egy kis élelemért.

Ennek az újabb átalakulásnak számszerű eredményeire is rávilágíthatunk, és hogy a való helyzetet pontos adatokkal illusztráljuk, a Budapesti Munkásbiztosító Pénztár ama két évi adatát fogjuk szembeállítani, melyek a fővárosban alkalmazásban állott házicselédek számát leginkább megközelítő helyességgel tüntetik fel. E két adat a fővárosi háztartási biztosítottak 1919. évi és 1924. évi lélekszáma. 1919-ben ugyanis, midőn az ú. n. tanácskormány forradalmi törvényszék elé való állítás kilátásba

¹ A Budapesti Kerületi Munkásbiztosító Pénztár 1918—24. évi összefoglaló jelentésében — igaz, hogy csak a székesfővárosra vonatkozóan — szintén foglalkozik a házicselédek számában jelentkező apadás okaival, azonban a jelentés a háztartási munkaadók életviszonyainak gazdasági leromlását csak nagyon jelentéktelen kis oknak tekinti és inkább azzal magyarázza az apadást, hogy a háztartási munkaadók részben egyáltalán nem, részben csak nagyon nehezen tudtak megbarátkozni a kötelező biztosítás gondolatával; másszóval: nem igyekeztek bejelenteni alkalmazottaikat. Már maga ez a körülmény is világossá teszi, hogy a biztosításra bejelentett háztartási alkalmazottak 1920 körüli számbeli hullámszásáról feltüntetett pénztári adatok nem alkothatnak olyan biztos bázist az egyes évek között mutatózó különbségekből bizonyos következtetések levonására, mint a két népszámlálás adatai között mutatózó számbeli eltérések, mert csak az utóbbiak tüntetik fel a tényleges helyzetben beállott változásokat.

helyezésével kényszerítette a háztartási munkaadókat alkalmazottaik bejelentésére, természetesen mindenki igyekezett ennek a terrorisztikus rendelkezésnek eleget tenni. A biztosítottak lélekszáma ekkor 47.376 volt, ami megközelíti az 1920. évi népszámlálás alkalmával a fővárosban összeírt kereső házcselédek számát (52.175) is.¹ 1924-ben a háztartási alkalmazottak kötelező bejelentése már június 1-je óta a lakásbejelentéssel egyidejűleg a rendőrség útján történt, ennél fogva igen jelentéktelen hányadnak volt alkalma alkalmazottját a bejelentés alól kivonni. Az 1924. évi létszámot tehát szintén a való helyzetet lehető legpontosabban feltüntetőnek kell nyilvánítanunk. Ekkor pedig 75.146 háztartási biztosított mutat ki a Pénztár jelentése. Egyedül a székesfővárosban a házcselédek 44.2%-os szaporodását látjuk tehát, ha az 1920. évi népszámlálás alapján a fővárosi kereső házcselédek lélekszámát a Pénztár 1924. évi lélekszámadatával szembeállítjuk.

A házcselédeknek e négy esztendő alatt történt országos szaporodásáról csak akkor tudnánk pontos adatokkal szolgálni, ha a vidéki háztartási alkalmazottak bejelentése is hasonló pontossággal vitetnék keresztül, amint az a fővárosban történik, azonban a fővárosban tapasztalt nagyarányú változásból következtetni lehet arra, hogy a házcselédek száma a vidéken is jelentékenyen emelkedett.

A házcselédeknek közvetlenül a háború befejezését követő időkben tapasztalt rohamos megfogyatkozását tehát utóbb lélekszámukban beállott szaporulat váltotta fel. Annál égetőbb szükség mutatkozik arra, hogy megszívleljük azokat a kölcsönhatásokat, melyeket a munkaadó és házcseléd társadalmi szempontból egymásra gyakorolnak, valamint az abból származható olyatén eredményeket, mint amelyekre dolgozatom elején rávilágítottam és a viszonyok társadalmi, rendészeti és jóléti érdekű kibontakozására keresünk olyan utakat és módokat, mint amilyenekre többek között a Magyar Statisztikai Társaság 1925. évi november havi ülésén *Balogh Andor* székfoglaló előadásában is rámutatni igyekezett.

III.

A magyarországi háztartási alkalmazottak származási adatait még eddig senki sem vizsgálta. Hogy ezen a téren legalább az első kezdeményező lépés megtéessék, feldolgoztam a Budapesten 1920-ban alkalmazott kereső női házcselédek (50.895 l.) adatait életkor, anyanyelv, vallásfelekezet és származási hely szerint. Az eredmények rendkívül érdekes képet nyújtanak. A budapesti kereső női házcselédek 2.7%-a 14 éven aluli, 67.4%-a a 15—29 korévek között tömörül és 30 éven felüli 29.9%-uk. Miután azonban a 15—29 korévek között az 5 éves korcsoportokban majdnem egyenlő a megoszlás (21.4%, 22.8%, 23.2%) a 30—34 éves korcsoportra is legnagyobb valószínűséggel legalább is 20 százalékuk esik, és ebből biztos következtetéssel állíthatjuk, hogy *a házcselédeknek legalább is 90%-a a 35. életéven aluliakból kerül ki.* Igazolásául szolgál ez viszont

¹ 1920-ban ezzel szemben a Pénztár a bejelentési kényszerben beállott enyhülés következtében csak 36.939 háztartási biztosítottat mutat ki.

dolgozatom legelején írott ama állításomnak, hogy az egyedek e foglalkozási körben gyorsan váltakoznak

A budapesti kereső női házicselédek 80.3%-a (40.874) magyar, 13.0%-a (6622) német, 3.8%-a (1948) tót és 2.9%-a (1451) más egyéb anyanyelvű. Ez a tagozódás a főváros népességének anyanyelvi megoszlásától (90.2% magyar, 6.5% német, 1.5% tót, 1.8% más egyéb) erősen eltérő, s onnan ered, hogy míg a fővárosban összeszámlált magyar anyanyelvűek között még az 5%-nyi arányt sem érik el a házicseléd foglalkozást űzők, addig a fővárosban élő német anyanyelvűek 10.9%-a és a tót anyanyelvűek 13.9%-a házicseléd. A német anyanyelvű házicselédek közül 2817 osztrák és németországi és többnyire gyermekek mellé fogadott bonne. A német anyanyelvűek fennmaradó része pedig a hazai, legkivált Budapest-környéki német nyelvszigetéről való. A tótajkúak leginkább a felvidék nyugati vármegyéiből kerültek ide.

Az idegen anyanyelvű házicselédek a főváros népességének anyanyelvi megoszlásában a magyar anyanyelvű népesség arányára csökkentő befolyást gyakoroltak ugyan, azonban ennél a hátránynál sokkal fontosabb előny származik abból, hogy az ország idegen nyelvterületeiről a fővárosba került cselédség itt némileg mégis csak megmagyarosodott és a szolgálatból származási helyükre visszatérve, ott erősítik a magyar nyelvismeretet.

A budapesti házicselédek majdnem háromnegyedrészben (74.4%) római katolikus vallásúak. Református vallást követ 14.7%-uk, a többi felekezetek már jóval kisebb arányban vannak köztük képviselve: 5.3%, az ágostai evangélikus, 2.4% az izraelita és 2% a görög katolikus. Unitárius, görögkeleti és egyéb vallású már csak mindössze 1.2%-uk. A római katolikusok és az elenyésző csekély számú unitáriusok vannak csak a felekezeteknek az ország összes népességében elfoglalt arányán felüli mértékben az itt részletezett házicselédek között.¹ A római katolikusok itt tapasztalt magas arányának ugyanaz a magyarázata, mint a gazdasági cselédek között elfoglalt magas arányuknak, röviden: a földnélküliséggel egybekötött bő gyermekáldás. Az összes unitáriusoknak pedig tudvalevőleg több mint a fele a fővárosban és közvetlen környékén tömörül.

Az 50.895 budapesti kereső női házicseléd közül 30.345 (59.6%) csonkamagyarországi születésű, 14.705 (28.9%) a régi magyar anyaországtól a trianoni békével elszelt területekről való és 5848 (11.5%) idegen államban született. A régi magyar anyaországtól elszakított területéről való származásúak közül cseh uralom alá került területen született 6916, román uralom alatt álló területen született 6149, szerb kézen álló területről való 920 és osztrák fenhatóság alá került részről származott 720. Törvényhatósági jogú városi születésű a budapesti kereső női házicselédek 13.9%-a (6244), vidéki pedig 86.1%-a (38.806). A fővárosban mindössze 7.8%.

¹ A népesség vallása a népesség %-ában 1920-ban: r. kath. 63.9, g. kath. 2.2, ref. 21.0. ág-ev. 6.2, g. kel. 0.6, unit. 0.1, lzt. 5.9, egyéb 0.1 — Budapesten: r. kath. 59.1, g. kath. 1.1, ref. 10.9, ág. ev. 4.8, g. kel. 0.5, unit. 0.8, izr. 23.2, egyéb 0.1. Összehasonlításra természetesen egyik sem teljesen alkalmas, hiszen a házicselédek nem egy pontosan körülhatárolható területről, rekrutálódnak. Mégis érdekes következtetésekre nyújt alkalmat mindkét irányú összehasonlítás.

(3964) született közülük. Arra nézve, hogy milyen foglalkozásuk adják gyermekeiket házicselédkül, nincsen még statisztika, de igen sok jel mutat arra, hogy ennek a 86.1%-nak a zöme is a gazdasági cseléd, kisbirtokos, napszámos, részes földműves, egyszóval a falu legszűkösebb viszonyai között élő családjaiból toborzódik.

Érdekes, hogy a női házicselédnél a főváros nem a Duna-Tisza közére gyakorolta a legnagyobb vonzóerőt, hanem a Dunántúlra. Onnan származik ugyanis a budapesti kereső női házicselédék régi országterületen született 40.050 főnyi számának 31.3%-a, míg a Duna-Tisza közéről csak 30%-uk való. A felvidék nyugati része adja 14%-ukat és a legtávolabbi országgrész, a Király hágóntúli, 9.8%-uknak a születési helye. A Tisza balpartján született 7.2, jobbpartján 5.2%-uk, a további 2.5% a Tisza-Maros szögéről való.

A régi magyar anyaország területéről származottak közül természetesen aránylag legtöbb a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében és városaiban születt: 10.025 (22.2%).

A házicselédék származási helyének járásokig visszamenő részletezése túlságosan kibővítette volna e dolgozat statisztikai részét és az adatok is igen elaprózódtak volna. Mégis meg kell jegyezmem Pest vármegye adatainál, hogy e nagy vármegyének északi, azaz budapestkörnyéki járaisaiból származott a fővárosban szolgáló pestmegyei házicselédék zöme. Általában a nagyobb népsűrűség, az egészségtelen birtokmegosztás és egyes vidékek szegénysége hajtja a cselédeket a városokba. Pest és a közeli Fejér vármegye után a sűrű népességű Vas vármegye adta a legtöbb cselédet Budapestnek, de a tizenegy legkiadósabb (1000-nél több egyénnel szereplő) vármegye között találjuk a távoli Zala, Sopron, Csik (!), Pozsony vármegyéket is.¹ E tanulmány keretei nem engedik meg, hogy részletebben feltárjam azokat az okokat, amelyek miatt olyan egyenlőtlen mértékben küldték vármegyéink a fővárosba munkáskezü leányait. Elég legyen itt utalni arra, hogy az integer haza területen született budapesti cselédék $\frac{4}{5}$ része 23 vármegyéből került ki, míg a többi 39 vármegye csak $\frac{1}{5}$ részt szolgáltatott. A fővárossal szomszédos vidékektől és a nyugati sűrű népességű megyéktől eltekintve két nagyobb zárt terület adta a fővárosi cselédék nagy tömegeit: Szatmár vármegye és a négy székely vármegye. A külföldi születésű budapesti kereső házicselédéknek körülbelül 84%-a a régi Ausztria területéről való.

Mozolvoszky Sándor.

¹ A régi anyaország 11 vármegyéből egyenként 1000-nél és 13 vármegyéből egyenként 500-nál több az illető vármegyében született budapesti női házicseléd. Ezek a vármegyék sorrendben a következők: (Vármegyék a területükön fekvő törvényhat. jogú városokkal együtt) Pest, Fejér (3031), Vas (2127), Jász-Nagy-Kun (1907), Komárom, Zala, Veszprém, Sopron, Csik, Nyitra, Pozsony (1030), Esztergom (978), Udvarhely, Tolna, Győr, Békés, Nógrád, Heves, Bars, Szatmár, Hont, Bács-Bodrog, Maros-Torda és Háromszék (522).